

Uczestnictwo obcokrajowców w kulturze lokalnej. Studium przypadku Krakowa

Paweł Kubicki <https://orcid.org/0000-0001-9493-8283>

Uniwersytet Jagielloński
e-mail: pawel.kubicki@uj.edu.pl

Karolina Czerska-Shaw <https://orcid.org/0000-0002-2682-6367>

Uniwersytet Jagielloński
e-mail: karolina.czerska@uj.edu.pl

ORYGINALNY ARTYKUŁ NAUKOWY

Źródła finansowania publikacji / Funding acknowledgements: brak źródeł

Polityka open access / OA policy: CC BY 4.0

Informacja o konflikcie interesów / Conflict of interest: brak konfliktu interesów

Sugerowane cytowanie artykułu: Kubicki Paweł, Czerska-Shaw Karolina (2023). Uczestnictwo obcokrajowców w kulturze lokalnej. Studium przypadku Krakowa. *Zarządzenie w Kulturze*, 24(2), 33–49.

Abstract

The Participation of Foreign Residents in Local Culture. A Case Study of Kraków

The article focuses on participation in local culture from a lesser-studied perspective of foreign nationals residing in Polish cities, drawing on a case study of Kraków. In the first part of the article, the authors outline the context of the migration transition in Poland, meaning the passage between a country of net emigration towards a country of net immigration, which has dynamically changed the urban landscape. Next, the results of an exploratory study on foreign residents' attitudes and experiences of culture in the public sphere in Kraków are presented, which are the testing ground for the analysis of the changing nature of engagement at the local level. This study points to several conclusions for further analysis, namely the overwhelmingly positive evaluation of the cultural sphere by foreign nationals, the potential for social anchoring through this sphere, and the new narratives of local identity that are emerging as a result.

Keywords: participation in culture, migration transition, foreign residents, Kraków

Wstęp

W ostatnich latach obserwujemy bardzo intensywny proces umiędzynarodowienia polskich miast. Z jednej strony postępuje on na poziomie instytucjonalnym, jako konsekwencja procesu integracji europejskiej oraz globalizacji. Z drugiej – umiędzynarodowienie stymulowane jest procesami oddolnymi, których głównym

aktorem są osiedlający się w polskich miastach obcokrajowcy¹. Obecność i aktywność obcokrajowców wpływa na różne aspekty miejskiej rzeczywistości, a jednym z nich jest sfera kultury. Prezentowany artykuł dotyczy właśnie kwestii uczestnictwa obcokrajowców w kulturze na przykładzie Krakowa. Z uwagi na specyfikę miasta może ono stanowić dobry przykład swoistego laboratorium zmiany, jaka się obecnie dokonuje w kontekście uczestnictwa i współtworzenia sfery kultury w polskich miastach przez osiedlających się tam obcokrajowców.

Analiza uczestnictwa obcokrajowców w kulturze nie jest zadaniem łatwym przynajmniej z trzech zasadniczych powodów. Po pierwsze, jest to zjawisko stosunkowo nowe, brakuje więc badań, raportów itp., które mogłyby służyć do analizy porównawczej. Po drugie, dynamika zjawiska imigracji do polskich miast uwidoczniła też problemy dotyczące statystyk, co sprawia, że nie dysponujemy stosowną wiedzą co do faktycznej liczby obcokrajowców mieszkających w poszczególnych miastach. Nie możemy więc określić rzeczywistej skali takiego uczestnictwa ani dobrać reprezentatywnej próby badawczej pozwalającej na przekrojową analizę tego zjawiska. Po trzecie, samo pojęcie uczestnictwa w kulturze jest trudne w operacjonalizacji, choćby z uwagi na fakt, że możemy w tym przypadku mówić nie tylko o sferze zinstytucjonalizowanej, lecz także nieformalnej. Świadomi powyższych problemów w dalszej części tekstu postaramy się zaprezentować pewne prawidłowości uchwycone w trakcie naszych badań, które mogą stanowić punkt wyjścia do dalszych pogłębianych analiz.

Kontekst. Przejście migracyjne

W polskich miastach od pewnego czasu dokonuje się swoista rewolucja. Jeszcze do niedawna kwestia wielokulturowości odnosiła się w nich głównie do sfery pamięci społecznej i dziedzictwa (Kubicki 2012), obecnie staje się codziennym doświadczeniem mieszkańców miast. Ta zmiana w dużej mierze wynika z faktu, że Polska jest coraz atrakcyjniejszym celem migracji międzynarodowych. Symbolicznie podkreślono to w 2016 roku, kiedy to dokonało się tak zwane przejście migracyjne; od tego czasu Polska przyjmuje więcej imigrantów, niż wysyła za granicę swoich obywateli (Pędzioł et al. 2019; Okólski 2021). Przejście migracyjne odnosi się do całego kraju, jednak proces umiędzynarodowienia obserwujemy najwyraźniej w przypadku dużych metropolii. Tak intensywny i znaczący proces stał się już

¹ Na potrzeby artykułu, z uwagi na klarowność wyводу, używamy ogólnej kategorii „obcokrajowcy”. W rzeczywistości możemy wyróżnić kilka różnych kategorii osób nieposiadających obywatelstwa polskiego, jak: migranci ekonomiczni (zarówno wysoko, jak i nisko wykwalifikowani), osoby objęte ochroną międzynarodową (uchodźcy, beneficjenci ochrony tymczasowej), studenci międzynarodowi, migranci w procedurze łączenia rodzin.

przedmiotem stosownych badań w największych polskich miastach. Przykładowo, o sąsiedztwie międzyetnicznym w Warszawie pisały już w 2014 roku Agata Górny i Sabina Toruńczyk-Ruiz i na tej podstawie rozwinęły się badania na temat przynależności sąsiedzkiej w wielokulturowych dzielnicach (por. Toruńczyk-Ruiz 2019; Winiarska 2019). W Krakowie od 2019 roku w ramach Obserwatorium Wielokulturowości i Migracji publikowane są badania nad różnymi aspektami umiędzynarodowienia miasta, takimi jak: przedsiębiorczość migrantów (Brzozowski 2019), przygotowanie systemu edukacji w obliczu wzrastającej wielokulturowości uczniów (Bulandra et al. 2019), kwestia cudzoziemców na uczelniach krakowskich (Mucha, Pędziwiatr 2019). Intensywnie rozwinęły się też badania dotyczące miejskich polityk integracyjnych (Duszczyk et al. 2018; Matusz 2020; Matusz, Pawlak 2020), a także kwestii europeizacji polskich miast (Kubicki 2017) oraz ich kosmopolityzacji (Fantuz 2021). Wszystko to zaczęło się przekładać na kształtowanie lokalnych polityk miejskich uwzględniających potrzeby obcokrajowców mieszkających w polskich miastach (Matusz 2020; Ślęzak, Bielewska 2022).

Dotychczasowe badania kładły jednak nacisk przede wszystkim na kwestię wpływu migrantów na rynek pracy czy też zagadnienie polityk integracyjnych. Wyraźnie brakuje badań dotyczących uczestnictwa obcokrajowców w kulturze, a jest to coraz ważniejsza grupa – zarówno jeśli chodzi o skalę, jak i, zwłaszcza, o ich zasoby kapitału kulturowego oraz finansowego, konieczne do uczestnictwa w kulturze.

Kamieniem milowym, jeśli chodzi o kwestię internacjonalizacji sfery kultury polskich miast, a co za tym idzie także zmianę podejścia do roli kultury miejskiej, był tak zwany efekt ESK². W okresie od 2007 do 2011 roku jedenaście polskich miast rywalizowało o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury 2016. Jak pokazały badania prowadzone w tych miastach, rywalizacja uruchomiła procesy, które przyniosły niemal rewolucyjne zmiany w sferze kultury miejskiej. Z powodu żelaznej kurtyny polskie miasta przez całe dekady miały ograniczony dostęp do międzynarodowego obiegu kultury, a w pierwszej dekadzie transformacji przechodziły bolesny rytuał przejścia od miast industrialnych do postindustrialnych. Wraz z akcesją do UE, bazującej na swobodach przepływow, znalazły się w zupełnie nowej sytuacji. Konkurs na ESK 2016 okazał się ważnym impulsem przyczyniającym się do internacjonalizacji sfery kultury oraz włączania się instytucji kultury w procesy miastotwórcze i integracyjne.

Wciąż jednak o internacjonalizacji sfery kultury miejskiej myślano raczej w kategorii oferty turystycznej niż usługi publicznej adresowanej do obcokrajowców mieszkających w miastach, gdyż ci stanowili stosunkowo niewielki odsetek mieszkańców miast. Sytuacja zaczęła się dynamicznie zmieniać w ostatnich latach, kiedy to odsetek obcokrajowców osiedlających się w polskich miastach zaczął gwałtownie rosnąć, a oni sami stawali się coraz bardziej aktywnymi aktorami społecznymi

² Szczegółową analizę tego zjawiska zawarto w książce *Efekt ESK. Jak konkurs na Europejską Stolicę Kultury zmienił polskie miasta* (Kubicki et al. 2017).

w nowym miejscu zamieszkania. Jeszcze większą dynamikę obserwuje się na skutek pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę w lutym 2022 roku. Odnotowano, że w niektórych polskich miastach nawet 25% ogółu mieszkańców stanowią obywatele Ukrainy (np. w Katowicach); w Krakowie odsetek ten w kwietniu 2022 roku stanowił 19% (Wojdat, Cywiński 2022).

Uczestnictwo w kulturze. Problem z operacjonalizacją

Prowadząc badania nad uczestnictwem w kulturze, na samym początku stajemy przed trudnym zadaniem związanym z operacjonalizacją kategorii „uczestnictwo w kulturze”. Dotychczasowe badania poświęcone kompetencjom kulturowym Polaków i uczestnictwu w kulturze najczęściej potwierdzały elitarny, odświętny charakter sfery kultury (Krajewski 2014). Co więcej, same badania nad uczestnictwem w kulturze koncentrowały się, z pewnymi wyjątkami, przede wszystkim na sferze zinstytucjonalizowanej i, jak to ujął Tomasz Szlendak (2014), jedynie przedsięwzięcia proponowane w budynkach z czerwoną, instytucjonalną tablicą na frontonach miały szansę trafić pod lupę badaczy. W rezultacie, zdaniem autora, oficjalne statystyki kultury, za sprawą tak definiowanego uczestnictwa, pomijały: aktywne formy kontaktu z wytworami kultury, twórczość amatorską, a także niezorganizowane, oddolne i spontaniczne formy uczestnictwa (Szlendak 2014). Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest to, że dane dotyczące uczestnictwa w kulturze są często zaniżane, ponieważ respondenci uczestniczący w różnych pozainstytucjonalnych i nieformalnych sferach kultury po prostu nie podnoszą tych kwestii w trakcie badań, nie mają bowiem świadomości „uczestnictwa w kulturze”. Dobrym przykładem mogą być wyniki badań realizowanych we Wrocławiu, mieście uhonorowanym tytułem Europejskiej Stolicy Kultury 2016, z bardzo żywą i różnorodną sferą kultury. Mateusz Błaszczyk i Michał Cebula we wnioskach ze swoich badań realizowanych we Wrocławiu podkreślali, że dane wskazują na generalnie niski poziom korzystania ze zinstytucjonalizowanych form kultury w mieście (Błaszczyk, Cebula 2016).

Problem ten jest szczególnie ważny w kontekście badań nad uczestnictwem obcokrajowców w kulturze. Po pierwsze, wiąże się on z kwestią reprezentatywności próby badawczej, gdyż z uwagi na dynamiczną sytuację trudno uzyskać dokładne dane, które wskazywałyby na liczbę i strukturę mieszkających w konkretnym mieście obcokrajowców. Dotyczące obcokrajowców bazy danych dostępne w różnych instytucjach, takich jak: Urząd Wojewódzki, ZUS, Urząd Skarbowy, Urząd Miasta, charakteryzują się dużymi rozbieżnościami (por. Pędziwiatr et al. 2019). Dochodzi tu także problem rozróżnienia pomiędzy obcokrajowcami będącymi *de facto* mieszkańcami miasta a zagranicznymi turystami korzystającymi z jego oferty kulturalnej. Ponadto w odniesieniu do samych obcokrajowców-mieszkańców miasta możemy wyróżnić różne kategorie, które determinują częstotliwość i charakter uczestnictwa

w kulturze: od tzw. *expats* (wysoko wykwalifikowanych migrantów), przez studentów zagranicznych, migrantów ekonomicznych w sektorach niewymagających wyższych kwalifikacji, po uchodźców. Po drugie, w przypadku obcokrajowców uczestnictwo w kulturze odbywa się także w ramach nieformalnych etnicznych praktyk, co wymyka się oficjalnym statystykom, a poznanie tej sfery wymaga stosowania bardziej zaawansowanych i czasochłonnych technik badawczych.

Metodologia i założenia badawcze

Wnioski prezentowane w dalszej części tekstu bazują na wynikach projektu badawczego „Stosunek migrantów do usług publicznych oraz tworzenie więzi sąsiedzkich w mieście «globalizującym się». Studium przypadku miasta Krakowa”. Projekt był finansowany przez Urząd Miasta Krakowa i realizowany w ramach Obserwatorium Wielokulturowości i Migracji działającego przy Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie oraz ID.UJ (konkurs Minigranty pracownicze – Global Challenges Lab: „Wyzwania wrażliwości, odporności, adaptacji i zrównoważonego rozwoju regionów”). Jego realizacja trwała od lutego do grudnia 2020 roku, a następnie był kontynuowany w ramach minigrantu w 2021 roku. W ramach projektu badawczego analizowano stosunek obcokrajowców do pięciu kluczowych usług publicznych oferowanych w mieście: administracji, służby zdrowia, szkolnictwa, transportu publicznego oraz sfery kultury. W prezentowanym artykule skupiamy się jedynie na ostatniej z tych sfer, a mianowicie kulturze³.

Na potrzeby badań zastosowano zarówno metody jakościowe (wywiady pogłębione), jak i ilościowe (kwestionariusz ankiety). Z uwagi na obostrzenia wynikające z pandemii COVID-19 wywiady realizowano wyłącznie on-line, w okresie od października do grudnia 2020, oraz od marca do czerwca 2021 roku. Łącznie zrealizowano dwadzieścia wywiadów pogłębionych z respondentami z następujących krajów: Holandia, Szkocja, Hiszpania, USA, Ukraina, Rosja, Białoruś, Meksyk, Wenezuela, Turcja, Syria, Arabia Saudyjska, Japonia. Kwestionariusz ankiety (N:291) dostępny on-line w językach: angielskim, rosyjskim, polskim i ukraińskim wypełniony został przez respondentów pochodzących z pięćdziesięciu sześciu krajów. Ankiety dystrybuowano w ramach sieci imigranckich oraz poprzez fora internetowe i media społecznościowe wykorzystywane przez obcokrajowców mieszkających w Krakowie. Mimo próby dotarcia do jak najliczniejszej i najbardziej reprezentatywnej próby odbiorców badań nie można uznać za reprezentatywne. Mogą natomiast służyć jako badania eksploracyjne, które mają na celu zbadać jakość doświadczeń obcokrajowców w sferze oferty kulturowej miasta oraz ich postrzeżeń wobec oferty i dostępu do niej, biorąc pod uwagę różnice wynikające z regionu pochodzenia.

³ Wyniki badań zostały szczegółowo opisane w raporcie badawczym (Kubicki, Czerska-Shaw 2020).

Z uwagi na specyficzną strukturę migrantów w Krakowie (por. Pędziwiatr et al. 2019) na potrzeby badań respondentzi zostali podzieleni na trzy kategorie pod kątem regionu ich pochodzenia, założono bowiem, że stosunek do usług publicznych różnić się będzie m.in. w zależności od podobieństwa (lub jego braku) językowego i kulturowego, doświadczenia z kraju pochodzenia wpływającego na oczekiwania wobec systemu usług publicznych czy statusu formalno-prawnego (np. obywatelstwo UE).

Pierwsza kategoria: „kraje Zachodu” obejmowała obywateli państw UE oraz innych państw Europy Zachodniej oraz tzw. kraje zachodnie spoza Europy: USA, Kanada, Australia, Nowa Zelandia. Druga kategoria: „kraje bliskie kulturowo” obejmowała obcokrajowców spoza UE, jednak z krajów bliskich zarówno fizycznie, jak i, zwłaszcza, kulturowo oraz językowo. Głównie chodziło tu o państwa byłego WNP (Ukraina, Rosja, Białoruś, Kazachstan) oraz byłej Jugosławii. Trzecia kategoria: „kraje dalekie kulturowo” obejmowała obywateli państw z Bliskiego Wschodu, Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej. W przypadku badań ilościowych proporcje wśród respondentów wyglądały następująco: „kraje Zachodu” – 32,6%, „kraje bliskie kulturowo” – 51,1%, „kraje dalekie kulturowo” – 16,3%. Na potrzeby badań kategorią „obcokrajowiec” określono osoby, które przybyły do Krakowa z zagranicy (także te osoby, które uzyskały polskie obywatelstwo) i korzystają z usług publicznych z perspektywy obcokrajowca, ukończyły osiemnasty rok życia i mieszkają w Krakowie przynajmniej od trzech miesięcy.

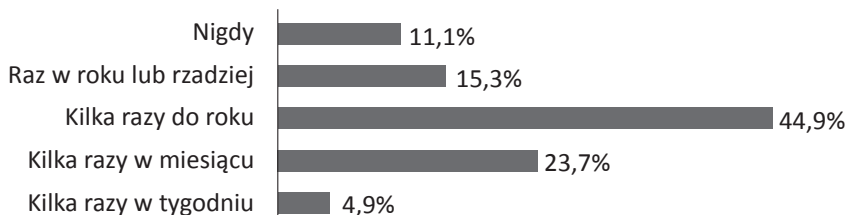
W projekcie badawczym przyjęto perspektywę podejścia „ukierunkowanego na obywatela” (*citizen-centric approach*). W jej ramach określono trzy kluczowe obszary oceny usług publicznych z perspektywy obcokrajowców: (1) „przy wejściu” – analiza kwestii szeroko rozumianego „wejścia” do danej instytucji oferującej usługi publiczne: dostęp do informacji o danych usługach i ich klarowność oraz kwestia umawiania wizyt; (2) „za progiem” – analiza sytuacji wewnątrz danych instytucji; w tym wypadku akcent położono na analizę satysfakcji odnoszącej się do kwestii interpersonalnych: kontakty z personelem, uwzględnianie indywidualnej sytuacji usługobiorców, poczucie bezpieczeństwa i komfortu, uprzejmość personelu oraz poczucie sprawiedliwego traktowania; (3) perspektywa „przy wyjściu” – zakłada ogólną ocenę satysfakcji korzystania z konkretnych usług; w tym wypadku analizowano ogólne oceny jakości konkretnych sfer usług publicznych.

Obcokrajowcy i krakowska sfera kultury. Wyniki badań

Pierwszym, najbardziej ogólnym wnioskiem, jaki nasuwa się z przeprowadzonych badań, jest to, że obcokrajowcy mieszkający w Krakowie są wyjątkowo aktywną grupą w sferze kultury i bardzo często korzystają z oferty kulturalnej w mieście. Jedynie 11,1% respondentów deklarowało, że nigdy nie uczestniczyło

w wydarzeniach kulturalnych w Krakowie. Szczegółowy rozkład częstotliwości korzystania z oferty kulturalnej oferowanej przez miasto Kraków zaprezentowano na rysunku 1.

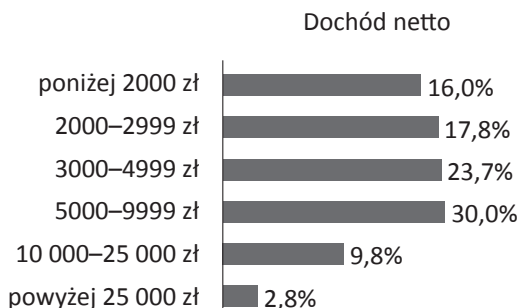
Jak często korzysta Pan/Pani z oferty kulturalnej oferowanej przez miasto Kraków?

Rys. 1. Częstotliwość korzystania z oferty kulturalnej Krakowa przez obcokrajowców

Źródło: opracowanie własne.

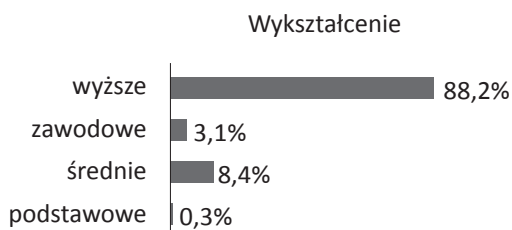
Tak wysoki odsetek uczestnictwa obcokrajowców w sferze kultury w dużej mierze wynika ze specyficznej struktury migracyjnej w Krakowie. Z uwagi na strukturę rynku pracy wśród osiedlających się w mieście obcokrajowców dominują tzw. *expats* – profesjonaliści, osoby cechujące się ponadprzeciętnym kapitałem kulturowym, społecznym, a zwłaszcza ekonomicznym, a więc kluczowymi zasobami pozwalającymi na uczestnictwo w kulturze. Ponad połowa respondentów deklarowała dochody powyżej krakowskiej średniej, która w okresie realizacji badań (2020) według GUS wynosiła 5556,00 zł brutto (w kwestionariuszu respondenci proszeni byli o deklarację dochodu netto).

Rys. 2. Dochody respondentów

Źródło: opracowanie własne.

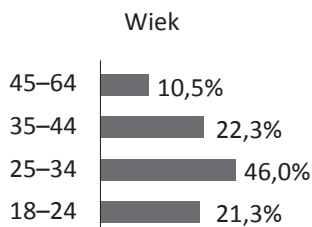
Respondenci w zdecydowanej większości byli bardzo dobrze wykształceni, aż 88,2% deklaroowało wykształcenie wyższe, choć należy podkreślić, że jest to zapewne zawyżony odsetek, ponieważ badania realizowane były w okresie pandemii, a obowiązujące wówczas obostrzenia uniemożliwiały realizację ankiet w bezpośrednim kontakcie z imigrantami ekonomicznymi posiadającymi niższe wykształcenie, którzy częściej doświadczają wykluczenia cyfrowego. Rysunek 3 prezentuje szczegółowy rozkład wykształcenia respondentów.

Rys. 3. Wykształcenie respondentów

Źródło: opracowanie własne.

Istotne, jeśli chodzi o kwestię uczestnictwa w kulturze, jest to, że obcokrajowcy mieszkający w Krakowie są w większości młodzi, zatem często jeszcze bez zobowiązań finansowych wynikających z posiadania rodziny. Mieszczą się zatem w kategorii tzw. DINK (*Double income, no kids*), która często jest postrzegana jako jedna z najważniejszych grup stymulujących uczestnictwo w kulturze. Rysunek 4 ilustruje szczegółową strukturę wieku respondentów.

Rys. 4. Wiek respondentów

Źródło: opracowanie własne.

Jak już napisano wcześniej, trudne – czy wręcz niemożliwe – jest uchwycenie reprezentatywnej próby w badaniach nad obcokrajowcami mieszkającymi w konkretnym mieście. Niemniej struktura próby badawczej z naszych badań w dużej mierze pokrywa się z ustaleniami innych badaczy analizujących dane rejestrowe Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego. Z badań tych wynika, że w strukturze badanych imigrantów wyraźnie dominują osoby z dużymi zasobami kapitału ludzkiego, a więc dysponujące wyższym wykształceniem – zarówno na poziomie licencjackim (31,9%), jak i magisterskim lub wyższym (23,7%) (Pędziwiatr et al. 2019: 15). Ponadto najnowsze raporty w tym zakresie wskazują, że imigranci to także osoby w przeważającej większości młode. Blisko połowa z nich (dokładnie 47,3%) nie przekroczyła 35. roku życia, zaś blisko $\frac{3}{4}$ respondentów było poniżej 45. roku życia. (Pędziwiatr et al. 2021: 14). Należy jednak podkreślić, że cytowane raporty Obserwatorium Wielokulturowości i Migracji, bazujące na danych rejestrowych urzędu wojewódzkiego, opisują strukturę całego województwa małopolskiego, natomiast specyfika samego miasta i jego rynku pracy sprawia, że w Krakowie wskaźnik wykształcenia i wieku wśród imigrantów jest bliższy temu uchwyconemu w naszej próbie badawczej.

W trakcie badań nie zanotowaliśmy specjalnych różnic z uwagi na region pochodzenia, płeć czy znajomość języka w kontekście uczestnictwa w kulturze. Natomiast wyraźnie dało się zauważyć, że częstotliwość korzystania z oferty kulturalnej rośnie wraz z długością pobytu w mieście. Może to wskazywać na fakt, że sfera kultury odgrywa ważną rolę w procesie adaptacji imigrantów w mieście, zwłaszcza że, jeśli chodzi o typy uczestnictwa, respondenci najczęściej (75,4%) wskazywali na zwiedzanie obiektów dziedzictwa kulturowego / atrakcyjnych miejsc oraz wizyty w muzeach lub galeriach sztuki (64,5%). Wysoki wskaźnik zainteresowania lokalnym dziedzictwem może świadczyć o kształtowaniu się lokalnej tożsamości wśród obcokrajowców mieszkających w Krakowie. Ponadto taka aktywność na ogół nie wymaga znajomości języka polskiego, stanowi więc dobrą zachętę, swoisty „pierwszy krok” do uczestnictwa w innych sferach kultury miejskiej. Na uwagę zasługuje też wysoki odsetek wskazań (59,2%) uczestnictwa w bezpłatnych wydarzeniach kulturalnych (koncerty, festiwale, targi itp.), które najczęściej są organizowane przez gminę miejską lub jednostki pomocnicze samorządu terytorialnego (w przypadku Krakowa to dzielnice). Takie imprezy przyczyniają się do wytwarzania sąsiedztwa wieloetnicznego (Górny et al. 2019), co sprzyja procesom zakotwiczenia obcokrajowców w nowym środowisku. Szczegółowy rozkład tego, z jakiej oferty kulturalnej korzystali respondenci, prezentuje rysunek 5.

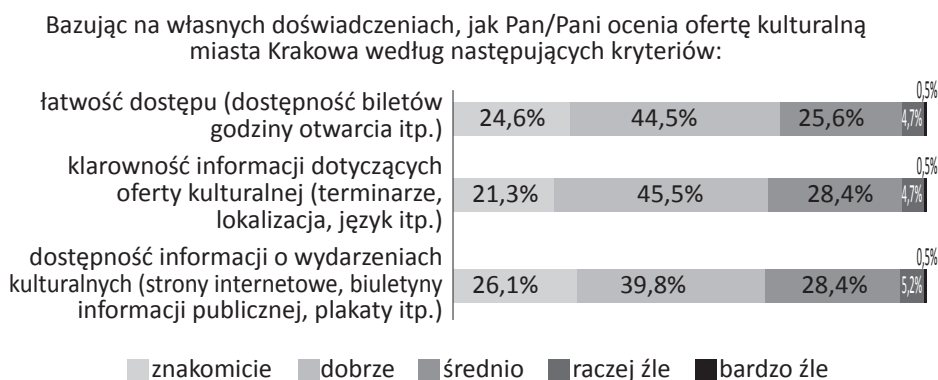
Rys. 5. Rodzaj oferty kulturalnej)

Źródło: opracowanie własne.

Sam fakt uczestnictwa w kulturze, a także ocena tej usługi publicznej uwarunkowane są perspektywą opisanych wcześniej trzech stopni: „przy wejściu”, „za progiem” oraz „przy wyjściu”, odnoszących się do koncepcji „podejścia ukierunkowanego na obywatela” (*citizen-centric approach*). Ogólnie rzecz biorąc, sfera kultury, obok transportu publicznego, była najlepiej ocenianą usługą publiczną przez obcokrajowców mieszkających w Krakowie. Dało się jednak zauważyć wyraźne różnice w tej ocenie, z uwagi na wspomnianą perspektywę trzech stopni.

Ocena „przy wejściu”

W tej perspektywie respondenci oceniali dostęp do oferty usługi publicznej oraz dostępność i klarowność informacji o niej, jednak przed skorzystaniem z takiej usługi. Rysunek 6 prezentuje rozkład opinii dotyczących tych kwestii.

Rys. 6. Ocena oferty kulturalnej „przy wejściu”

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki wskazują, że kwestia ogólnej dostępności do sfery kultury, a także dostępu i klarowności informacji na ten temat jest stosunkowo dobrze oceniana przez respondentów: w przedziale 60–70% wskazań pozytywnych, przy niespełna 5–6% wskazań negatywnych. Niewątpliwym wpływem na ten stan rzeczy ma specyfika sfery kultury w porównaniu z innymi usługami publicznymi, cechująca się wysokim stopniem umiędzynarodowienia i wysokim kapitałem kulturowym personelu. Zwraca jednak uwagę relatywnie duży odsetek (26–28%) odpowiedzi umiarkowanych, co trudno tłumaczyć faktem, że respondenci nie wyrobili sobie zdania na ten temat, gdyż jedynie 11,1% z nich nie uczestniczyło w żadnych wydarzeniach kulturalnych. Co charakterystyczne, pomimo iż sfera kultury jest stosunkowo dobrze umiędzynarodowiona, to jednak 28,9% respondentów wskazuje na kwestię językową jako istotną barierę „wejścia” do tej sfery.

Metody jakościowe pozwalają na bardziej pogłębioną analizę tej kwestii. Z przeprowadzonych wywiadów pogłębionych wynika, że obcokrajowcy mieszkający w Krakowie informacje o wydarzeniach kulturalnych czerpią głównie z mediów społecznościowych, a także reklam w przestrzeni publicznej, co dobrze ilustruje cytowana wypowiedź:

Muszę powiedzieć, że większość informacji, które dostaję w tej chwili, to głównie media społecznościowe. (...) Jak masz kontakt z muzykami, organizatorami festiwali, wolontariuszami, to wszystko dostajesz, dostajesz wszystkie te informacje w rozmowach. (...) Miasto Kraków robi dobrą robotę, muszę powiedzieć, że bardzo podobają mi się „cylindry” [chodzi tu o słupy ogłoszeniowe o charakterystycznym cylindrycznym kształcie – P.K., K.C.S.] w przestrzeni

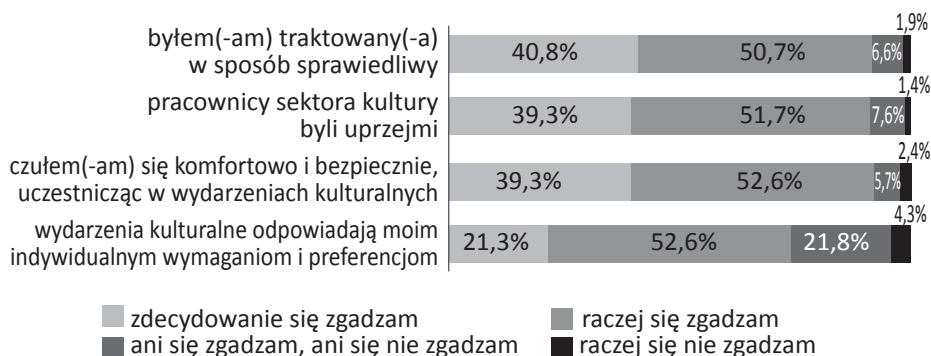
miasta, uważam je za bardzo, bardzo przydatne. To też podkreśla, że Kraków to miasto, gdzie się bywa w przestrzeni, chodzi się do miasta i ten rodzaj reklamy nadal działa (D/M/16)⁴.

Z uwagi na specyfikę mediów społecznościowych można wysnuć wniosek, że obcokrajowcy mieszkający w Krakowie nawiązują liczne i „gęste” więzi społeczne z przedstawicielami społeczeństwa przyjmującego, stąd tak dobra cyrkulacja informacji na temat oferty kulturalnej miasta w mediach społecznościowych. Ponadto fakt, że przestrzeń publiczna miasta stanowi ważny nośnik takich informacji, wskazuje iż obcokrajowcy aktywnie uczestniczą w życiu społecznym miasta, nie zamykają się w gettach etnicznych, są obecni w przestrzeni publicznej.

Ocena „za progiem”

W przypadku tej perspektywy respondenci oceniali swoje doświadczenia po „przekroczeniu progu” instytucji kultury. Pytano zatem o takie kwestie, jak: sprawiedliwe traktowanie, uprzejmość personelu, poczucie bezpieczeństwa i komfortu oraz uwzględnianie indywidualnych preferencji. Szczegółowy rozkład odpowiedzi na te pytania prezentuje rysunek 7.

Bazując na własnych doświadczeniach z uczestnictwa w kulturze w Krakowie, w jakim stopniu zgadza się Pan/Pani z następującymi stwierdzeniami:

Rys. 7. Sprawiedliwe traktowanie, uprzejmość personelu, poczucie bezpieczeństwa i komfortu oraz uwzględnianie indywidualnych preferencji

Źródło: opracowanie własne.

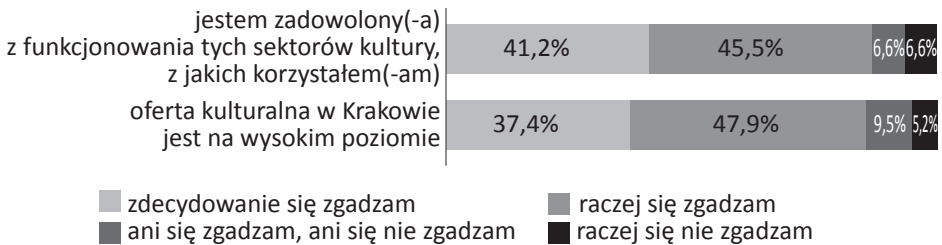
⁴ Wywiady pogłębione kodowane były następująco: pierwsza litera odnosi się do regionu pochodzenia i tak: Z oznacza kraje Zachodu, B – kraje bliskie kulturowo, D – kraje dalekie kulturowo. Druga litera (M lub K) odnosi się do płci. Końcowa liczba wskazuje na okres pobytu w Polsce liczony w latach.

Rozkład odpowiedzi wskazuje, że także ten aspekt oceniany jest bardzo dobrze, choć dają się zauważyć pewne różnice. Na pytania dotyczące sprawiedliwego traktowania, uprzejmości personelu oraz poczucia bezpieczeństwa i komfortu, zdecydowana większość (średnio 90%) respondentów odpowiadała pozytywnie. Świadczy to bardzo dobrze o sposobie organizacji krakowskiej sfery kultury, zwłaszcza o wysokich kompetencjach i zdolnościach interpersonalnych pracującego tam personelu. Jedynie w kwestii indywidualnych wymogów i preferencji zanotowaliśmy mniej wskazań pozytywnych (74%), co jednak nie przekłada się na wzrost opinii krytycznych, ale znaczny (22%) wzrost opinii neutralnych. Wynika to w dużej mierze ze specyfiki sfery kultury: z uwagi na różnorodność gustów i preferencji trudno zaspokoić indywidualne wymagania i oczekiwania, zwłaszcza że mamy do czynienia z respondentami z różnych, często odległych, kontekstów kulturowych.

Ocena „przy wyjściu”

W tym przypadku respondenci oceniali ogólne wrażenia, jakie towarzyszyły im po skorzystaniu z konkretnej usługi publicznej. Ocena „przy wyjściu” potwierdziła bardzo dobre opinie na temat kultury miejskiej w Krakowie, zarówno jeśli chodzi o jej funkcjonalność, jak i poziom artystyczny, co obrazuje rysunek 8.

Bazując na własnych doświadczeniach z uczestnictwa w kulturze w Krakowie, w jakim stopniu zgadza się Pan/Pani z następującymi stwierdzeniami:

Rys. 8. Ogólne wrażenie „przy wyjściu”

Źródło: opracowanie własne.

Całości pozytywnej oceny sfery kultury dopełniają wypowiedzi respondentów zebrane w wywiadach pogłębionych. Dla przykładu można zacytować kilka najbardziej charakterystycznych wypowiedzi:

Koncerty są, a właściwie były [wywiad realizowany w pandemii – P.K., K.C.S.], fantastyczne. Często chodziłam do Tauron Areny na koncerty i to takich światowych gwiazd, super organizacja, bezpieczeństwo, logistyka. Też z takich lokalnych wydarzeń korzystałam, jak się tym zaczęła interesować, te festiwale, np. teatrów ulicznych, pierogów, to co organizuje miasto – ja jestem zapisana na taki newsletter i dużo korzystam z tego. Też dużo korzystam z tego, co oferują muzea, teraz planujemy iść do tego ogrodu Lema na tę wystawę o *Alicji w Krainie Czarów*. Dla mnie to taki element i rozrywkowy, i edukacyjny. Od niedawna odkryłam też teatry, wcześniej byłam tylko w operze. Byłam też w filharmonii i to było fantastyczne doświadczenie, dostępne ceny biletów, no na Białorusi było taniej, ale tu jest taniej niż w Austrii czy w Niemczech. Byłam w teatrze Słowackiego i zauważyłam, że są napisy po angielsku i to jest fajne. Ale teraz (w pandemii) niestety nie ma z czego korzystać (B/K/5).

[Kultura]jako całość jawi się jako bardzo żywa, interesująca. To, co szczególnie lubię w Krakowie, to liczba festiwali, zwłaszcza kiedy pogoda jest ładna, wiele się dzieje w przestrzeniach publicznych, na ulicach, teatry uliczne, Parada Smoków – latem jest wiele wydarzeń i to jest naprawdę super. To, co jest fantastyczne, to letnie festiwale filmowe, kiedy w kinach są tanie bilety, co zachęca ludzi do chodzenia do kin, naprawdę jest wtedy dużo ludzi. Są wspaniałe festiwale, jak festiwal literatury Conrad Festiwal. Moje wrażenia, jeśli chodzi o Kraków i sferę kultury, są naprawdę bardzo dobre (Z/M/7).

Nawet nie korzystając z tej oferty, ma się wrażenie, że jest bardzo bogata, nie każde miasto ma tak bogatą i dobrze zorganizowaną ofertę i pod tym względem Kraków jest bardzo ciekawym miejscem na świecie nawet (B/K/18).

Te wypowiedzi wskazują na bardzo żywą i różnorodną ofertę kultury w Krakowie, która przyciąga mieszkańców w mieście obcokrajowców. Co charakterystyczne, w wypowiedziach respondenci często podkreślali dostępności i łatwość „wejścia” do tej sfery, zwłaszcza w kontekście bardzo popularnych w sezonie wiosenno-letnim wydarzeń kulturalnych oferowanych w przestrzeni publicznej.

Wnioski

Wyniki zaprezentowanych powyżej badań wskazują dość jednoznacznie, że sfera kultury w Krakowie jest oceniana przez obcokrajowców bardzo pozytywnie. W podsumowaniu chcielibyśmy jednak wyjść poza kwestię ewaluacji tej sfery jako jednej z usług publicznych i wskazać na jej potencjał w odniesieniu do integracji i adaptacji obcokrajowców osiedlających się w polskich miastach.

Obcokrajowcy w polskich miastach to już nie tylko turyści korzystający okazjonalnie z oferty kulturalnej, lecz także coraz częściej mieszkańcy tych miast. Z jednej strony to bardzo dobra informacja dla branży kultury. Jak wynika z zaprezentowanych

badań, obcokrajowcy osiedlający się w polskich miastach są w przeważającej mierze młodzi, dobrze wykształceni i ponadprzeciętnie zarabiający, stanowią więc niemal modelowy przykład użytkownika/konsumenta kultury. Z tego też punktu widzenia (rynkowego) sfera kultury musi się otwierać na potrzeby obcokrajowców. Z drugiej strony natomiast strefa kultury dzięki swojej specyfice stanowi bardzo dobrą platformę stymulującą procesy adaptacji i zakotwiczenia obcokrajowców w nowym środowisku. W przypadku polskich miast ma to duże znaczenie z uwagi na fakt, że przejście migracyjne jest stosunkowo nowym doświadczeniem. Z tego też powodu miejskie polityki integracyjne są dopiero w trakcie wypracowywania, a wzory kulturowe życia codziennego wciąż bliższe są modelowi monokulturowemu niż opisywanemu przez Ulricha Becka (2002) „banalnego kosmopolityzmu”. W tym kontekście bardzo ważną rolę odgrywa sfera kultury, która może stwarzać przestrzeń do integracji i adaptacji obcokrajowców, ale także uczyć wielokulturowych wzorów kulturowych i dawać społeczności przyjmującej stosowne narzędzia do jej praktykowania.

Dobłą okazją do redefiniowania sfery kultury miejskiej może być ponowny konkurs na europejską stolicę kultury (ESK 2029), który w Polsce właśnie się rozpoczyna. Konkurs na ESK 2016 z lat 2007–2011 odbywał się w okresie historycznej zmiany, metaforycznie określanej jako „powrót do Europy”, i to właśnie europejskie dziedzictwo polskich miast było wówczas kluczowym tematem. Obecnie także mamy do czynienia z historyczną zmianą, polskie miasta po wielu dekadach stają się coraz bardziej zróżnicowane, już nie tylko w wymiarze pamięci i dziedzictwa, lecz także życia codziennego. Aby jednak polskie miasta mogły funkcjonować jako dobrze zintegrowane wielokulturowe wspólnoty, potrzebują stosownych narracji, opowieści o wielokulturowej wspólnocie, a to może dać właśnie sfera kultury.

W tej perspektywie warto także wspierać inicjatywy oddolne, sprzyjające podejściu „współtworzenia” (*co-creation*), które opierają się na pełnowymiarowej inkluzji aktorów społecznych w proces tworzenia sfery kultury w mieście. Takie próby już widzimy, a wyrażają się one obecnością ukraińskich mieszkańców/aktywistów kulturalnych, np. w projekcie „Solidarna Kultura” (organizowanym przez Małopolski Instytut Kultury) czy w panelach dyskusyjnych prowadzonych przez Kraków Culture Lab (organizowanych przez miasto Kraków).

Bibliografia

- Beck Ulrich (2002). *The Cosmopolitan Society and Its Enemies. Theory, Culture and Society*, 19, 17–44.
- Błaszczuk Mateusz, Cebula Michał (2016). Uczestnictwo w kulturze a uczestnictwo w mieście. O kapitałach kulturowych i różnorodności stylów życia mieszkańców dużego miasta. *Studia Socjologiczne*, 1(220), 99–126.

- Bulandra Adam, Kościółek Jakub, Majcher-Legawiec Urszula, Pamuła-Behrens Małgorzata, Szymańska Marta (2019). *Charakterystyka wielokulturowego środowiska edukacyjnego w Krakowie w świetle procesów integracji*. Kraków: Obserwatorium Wielokulturowości i Migracji.
- Brzozowski Jan (2019). *Przedsiębiorczość imigrantów w Krakowie. Stan obecny i perspektywy rozwoju*. Kraków: Obserwatorium Wielokulturowości i Migracji.
- Duszczuk Maciej, Pszczółkowska Dominika, Wach Dominik (2018). Warsaw: A New Immigration City in Search of Its Integration Policy Towards Newcomers. W: Tiziana Caponio, Peter Scholten, Ricard Zapata-Barrero (red.), *The Routledge Handbook of the Governance of Migration and Diversity in Cities*. London: Routledge, 13–142.
- Fantuz Fiorenzo (2021). Foreigners as Actors of Europeanisation: Theoretical Conceptualisations for Research on Polish Cities. *Politeja*, 18, 5(74), 241–256, <https://doi.org/10.12797/Politeja.18.2021.74.15>.
- Górny Agata, Toruńczyk-Ruiz Sabina, Winiarska Aleksandra (2019). *Po sąsiedzku z różnorodnością. Interakcje w miejskich przestrzeniach lokalnych z perspektywy różnych grup mieszkańców*. Warszawa: Scholar.
- Krajewski Marek (2014). Kompetencje kulturalne Polaków. W: Rafał Drozdowski, Barbara Fatyga, Mirosław Filiciak, Marek Krajewski, Tomasz Szlendak, *Praktyki kulturalne Polaków*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 304–362.
- Kubicki Paweł (2012). Pomiędzy pamięcią a historią. Polskie miasta wobec wielokulturowego dziedzictwa. *Pogranicze. Studia Społeczne*, 20, 53–66.
- Kubicki Paweł (2017). Procesy europeizacji polskich miast. *Zarządzanie w Kulturze*, 18(4), 511–526.
- Kubicki Paweł, Czerska-Shaw Karolina (2020). *Stosunek migrantów do usług publicznych oraz tworzenie więzi sąsiedzkich w mieście „globalizującym się”*. Studium przypadku miasta Krakowa. Kraków: Obserwatorium Wielokulturowości i Migracji.
- Kubicki Paweł, Gierat-Bieroń Bożena, Orzechowska-Waślawska Joanna (2017). *Efekt ESK. Jak konkurs na Europejską Stolicę Kultury zmienił polskie miasta*. Kraków: Nomos.
- Matusz Patrycja (2020). Cities Towards Migrants: Case Study of Local Integration Policies of Gdańsk and Wrocław. *Polish Political Science Review*, 8(2), 22–36, <https://doi.org/10.2478/ppsr-2020-0014>.
- Matusz Patrycja, Pawlak Mikołaj (2020). Multi-level Governance of Integration Policy. Role of Cities. Comparison of Warsaw and Prague. *Przegląd Politologiczny*, 4, 23–41.
- Mucha Janusz, Pędziwiatr Konrad (2019). *Cudzoziemcy na uczelniach krakowskich*. Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie (raport OWiM).
- Okólski Marek (2021). The Migration Transition in Poland. *Central and Eastern European Migration Review*, 10(2), 151–169, <https://doi.org/10.17467/CEEMR.2021.16>.
- Pędziwiatr Konrad, Stonawski Marcin, Brzozowski Jan, (2019). *Imigranci w Krakowie w świetle danych rejestrowych*. Kraków: Centrum Zaawansowanych Badań Ludnościowych i Religijnych – Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

- Pędziwiatr Konrad, Brzozowski Jan, Stonawski Marcin (2021). *Integracja imigrantów w Krakowie i województwie małopolskim*. Kraków: Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie (raport OWiM).
- Ślęzak Ewa, Bielewska Agnieszka (2022). Cities' Migration Policies in a Country with a Deficit of Migration Policy: The Case of Poland. *International Migration*, 60, 173–187, <https://doi.org/10.1111/imig.12907>.
- Szlendak Tomasz (2014). Formy aktywności kulturalnej. W: Rafał Drozdowski, Beata Fatyga, Mirosław Filiciak, Marek Krajewski, Tomasz Szlendak, *Praktyki kulturalne Polaków*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 141–212.
- Toruńczyk-Ruiz Sabina (2019). „Niewidzialni migranci” i „widoczni pijacy”: postrzeganie różnorodności w trzech zróżnicowanych społecznie sąsiedztwach warszawskich. W: Agata Górny, Sabina Toruńczyk-Ruiz, Aleksandra Winiarska (red.), *Po sąsiedzku z różnorodnością. Interakcje w miejskich przestrzeniach lokalnych z perspektywy różnych grup mieszkańców*. Warszawa: Scholar, 110–132.
- Winiarska Aleksandra (2019). Sąsiedztwo w Warszawie z punktu widzenia migrantów z Turcji. W: Agata Górny, Sabina Toruńczyk-Ruiz, Aleksandra Winiarska (red.), *Po sąsiedzku z różnorodnością. Interakcje w miejskich przestrzeniach lokalnych z perspektywy różnych grup mieszkańców*. Warszawa: Scholar, 133–154.
- Wojdat Marcin, Cywiński Paweł (2022). *Miejska gościnność. Wielki wzrost, wyzwania i szanse. Raport o uchodźcach z Ukrainy w największych polskich miastach*. Warszawa: Centrum Analiz i Badań Unii Metropolii Polskich im. Pawła Adamowicza.